

De Mens Vraagt: Wat Maakt Ons Uniek?

Een verkenningsreis van de filosofische antropologie van Helmuth Plessner.

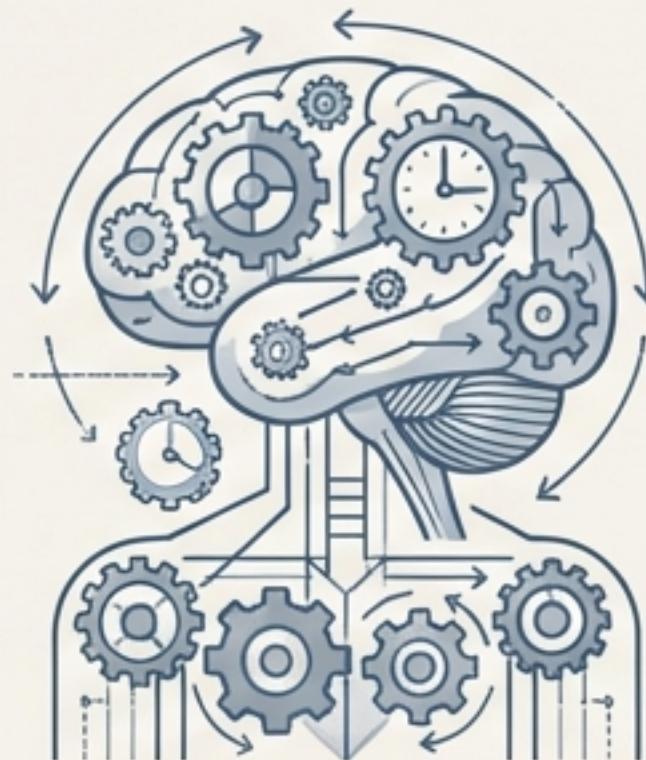

'Het zit in de aard van de mens om cultuur te scheppen.' - Helmuth Plessner. Deze uitspraak vormt de kern van onze zoektocht. Om te begrijpen hoe de mens cultuur schept, moeten we eerst een fundamentele vraag beantwoorden: wat onderscheidt de mens van alle andere levende wezens? Filosoof en dierkundige Helmuth Plessner (1892-1935) biedt een diepgaand antwoord.

Het Vertrekpunt: We Beginnen bij het Leven Zelf

Plessner stelde dat om de bijzonderheden van de mens te ontdekken, men eerst de autonomie van het leven zelf moet begrijpen. Hij verwierp de strikte scheiding van Descartes tussen materie en geest. Voor Plessner bestaat de wereld uit één materie. Het verschil zit in de manier waarop iets zich verhoudt tot zichzelf en de buitenwereld.

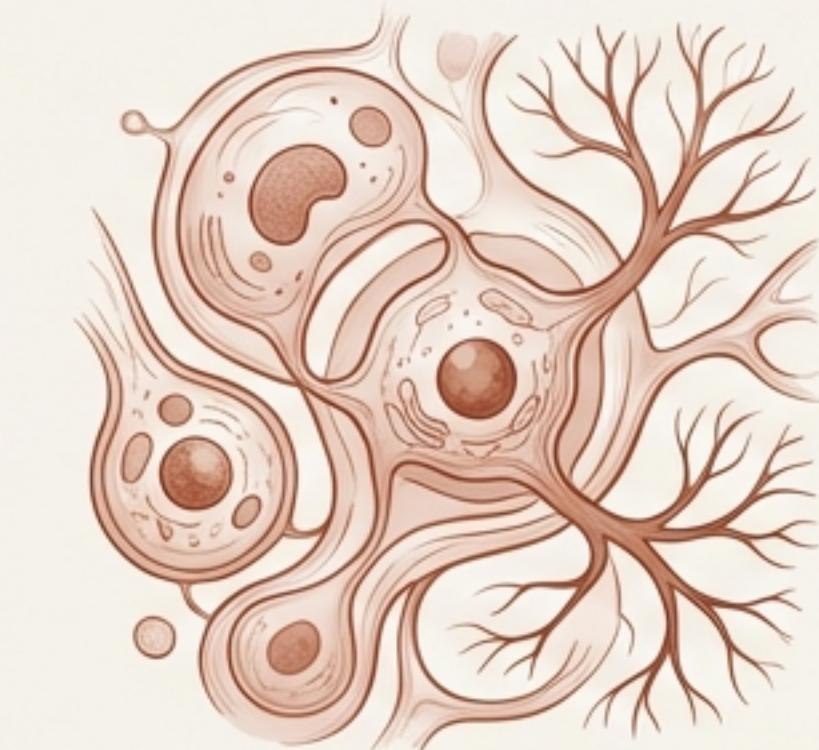
Descartes: Lichaam / Geest

- Natuur is verklaarbaar door mechanische processen.
- Strikte scheiding tussen lichaam (materie) en geest.

Plessner: Eén Materie, Verschillende Verhoudingen

- Leven is meer dan mechanica. Het is zelforganisatie en zelfregulatie.
- Er is geen scheiding, maar een gradueel verschil in verhoudingen.

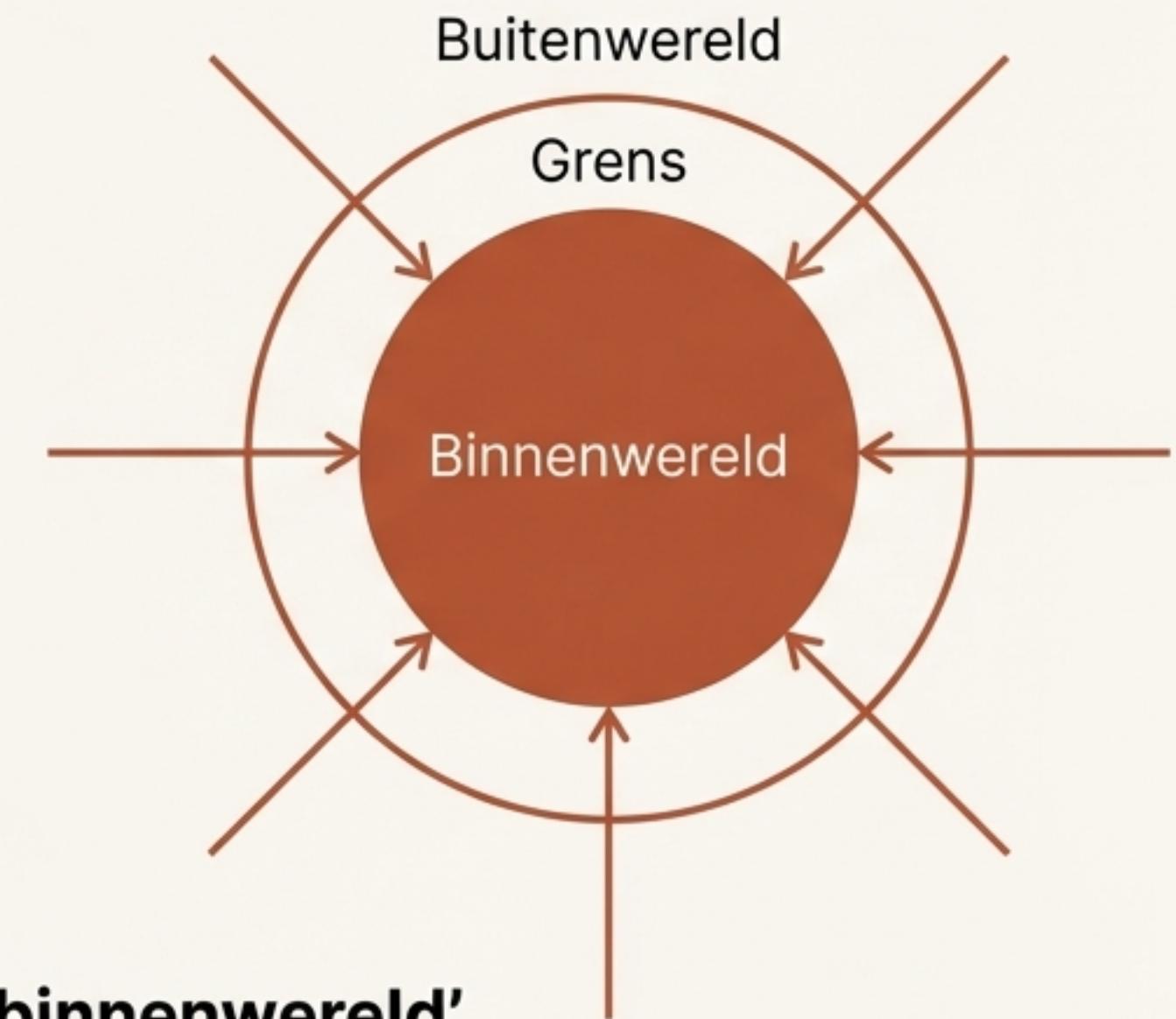

Het Kernbegrip: Positionaliteit

Positionaliteit

Voor Plessner zit het verschil tussen levenloze objecten, planten, dieren en mensen in de manier waarop zij zich tot hun omgeving verhouden. Een levend wezen neemt zo een eigen positie in deze wereld in. Dat noemt hij **positionaliteit**.

Voor deze positionaliteit zijn de grenzen tussen een '**binnenwereld**' en een '**buitenwereld**' van groot belang.

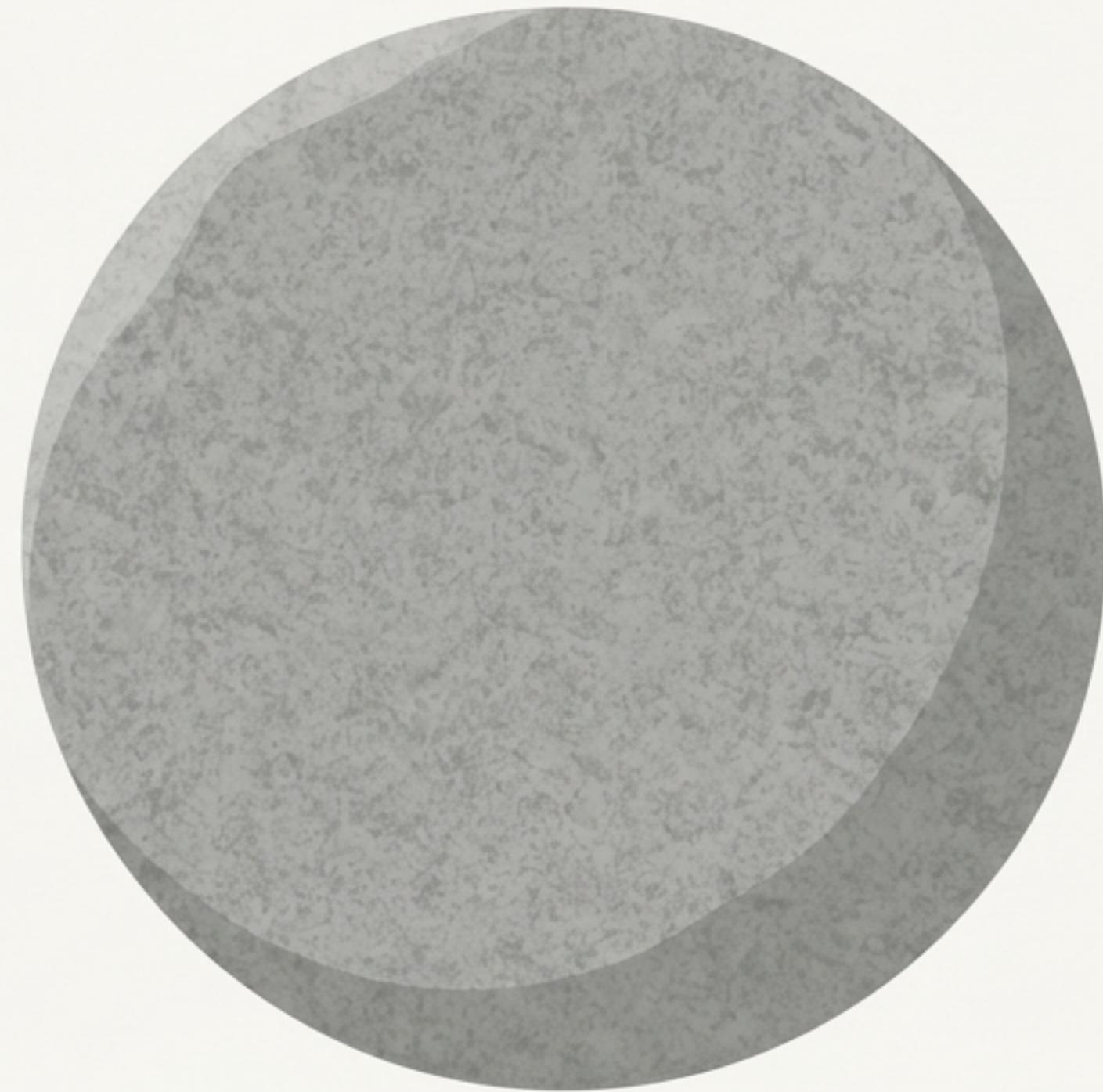

Niveau I: De Levenloze Wereld van de Steen

Levenloze objecten, zoals stenen, kunnen geen invloed uitoefenen op hun omgeving. Ze hebben geen binnenwereld die begrensd wordt door een buitenwereld. Voor een steen is er geen grens tussen binnen en buiten. Het 'is' er simpelweg.

Kenmerken:

- Geen zelforganisatie.
- Geen binnenwereld.
- Geen grens.

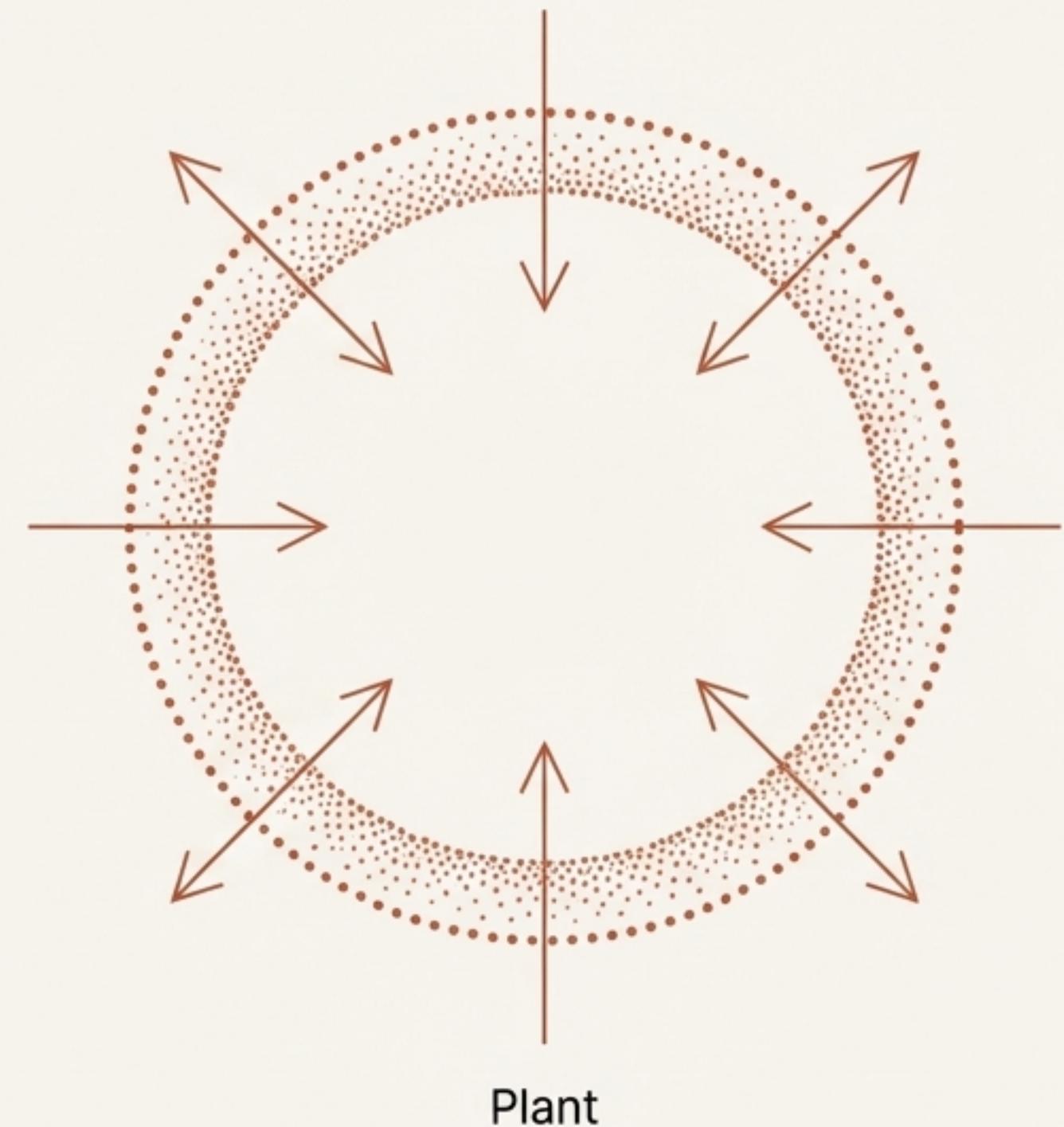

Steen

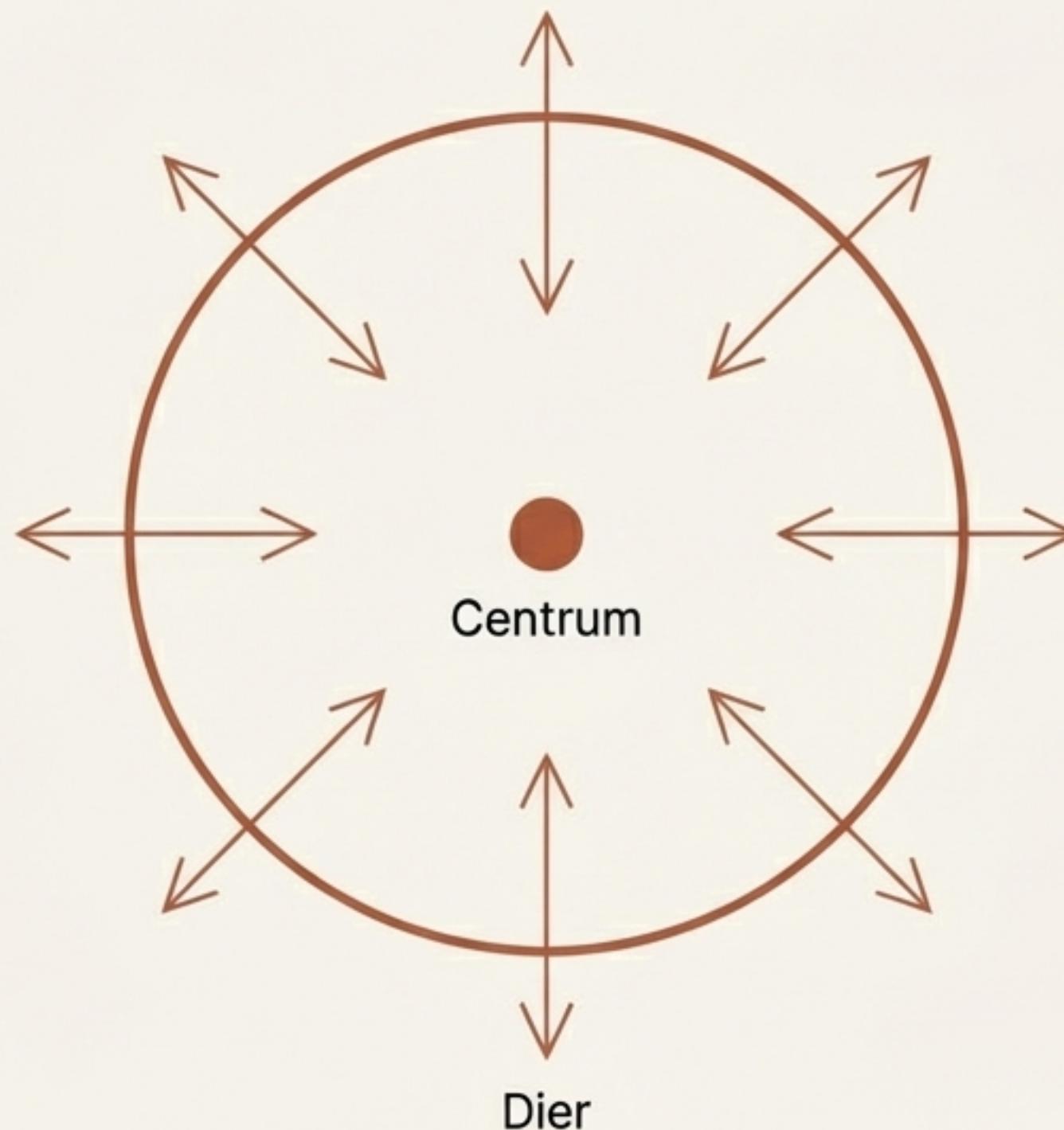
Niveau 2: De Plant Heeft een Grens, maar Ervaart Hem Niet

Voor planten bestaat er wel een **grens** tussen 'binnen' en 'buiten'. Ze wisselen immers stoffen uit met hun omgeving om te leven en te groeien.

De Cruciale Beperking: Planten kunnen deze grens niet ervaren. Ze hebben geen mogelijkheden om voorkeuren te uiten of doelbewust hun omgeving aan te passen. Hun bestaan is open en verweven met de omgeving, zonder een centrum van waaruit gehandeld wordt.

Niveau 3: Het Dier Staat in het Centrum van Zijn Wereld

Bij dieren is de grens tussen het lichaam en de omgeving sterker en duidelijker. Ze kunnen zich zelfstandig verhouden tot hun omgeving en daarin bewegen. Ze hebben een innerlijk leven en een lichaam waartussen een zekere afstand bestaat.

De Sprong Voorwaarts: Dieren kunnen handelen en besluiten nemen. Ze ervaren hun omgeving vanuit een centraal punt: hun lichaam.

De Beperking: Ze kunnen hier niet op reflecteren. Ze zijn zich van deze afstand en dit centrum niet bewust. Ze hebben geen zelfbewustzijn.

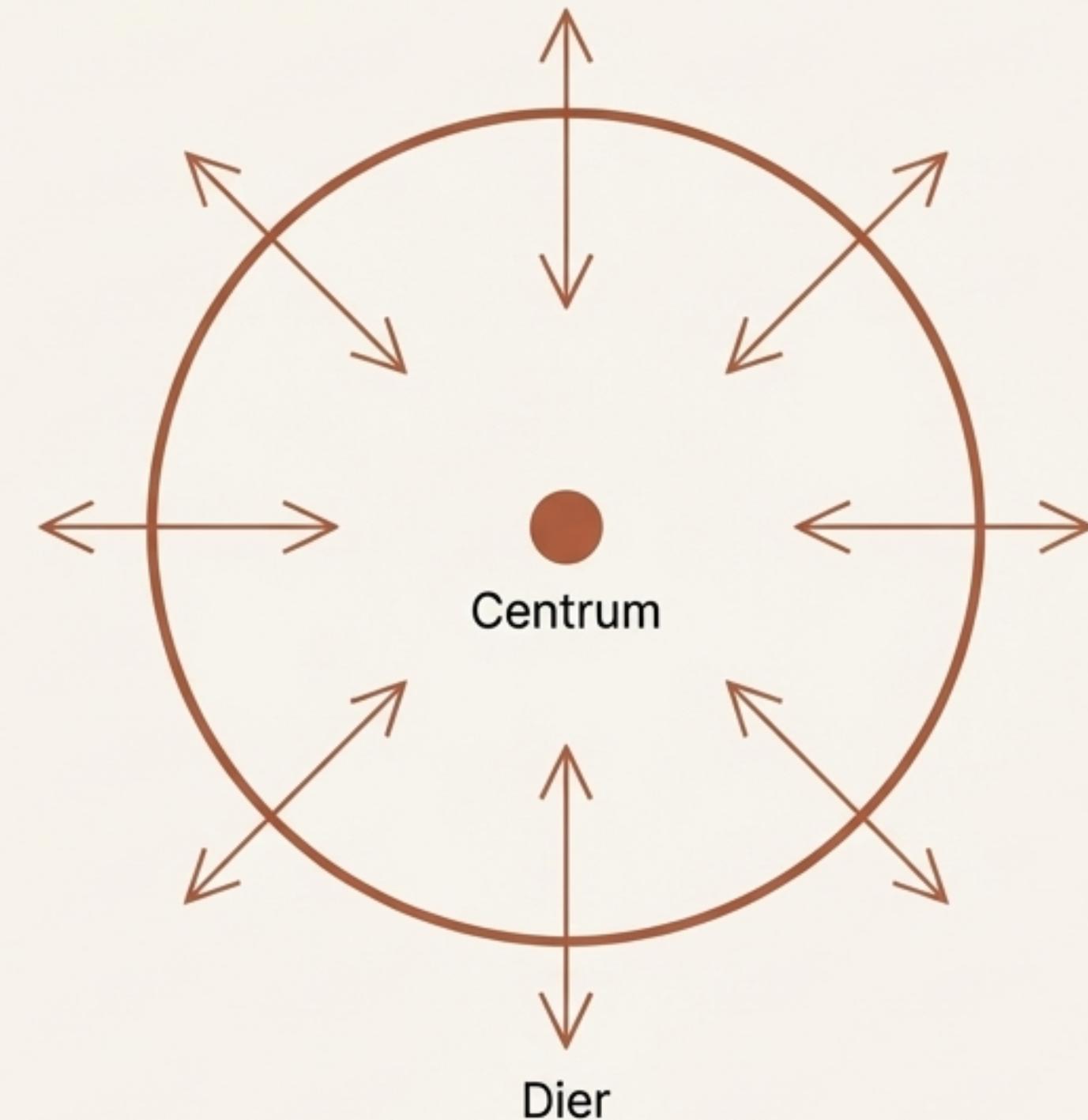
Het Kernbegrip: Centrisch

Centrisch

Definitie: De verhouding van dieren tot hun omgeving, die zich uit in het handelen en beslissen vanuit een ervaren centrum (het lichaam), noemt Plessner **centrisch**.

Samengevat:

- Een dier *is* zijn lichaam/centrum.
- Het leeft *vanuit* dit centrum.
- Het kan *niet reflecteren* op dit centrum. Het bewustzijn valt samen met het handelen.

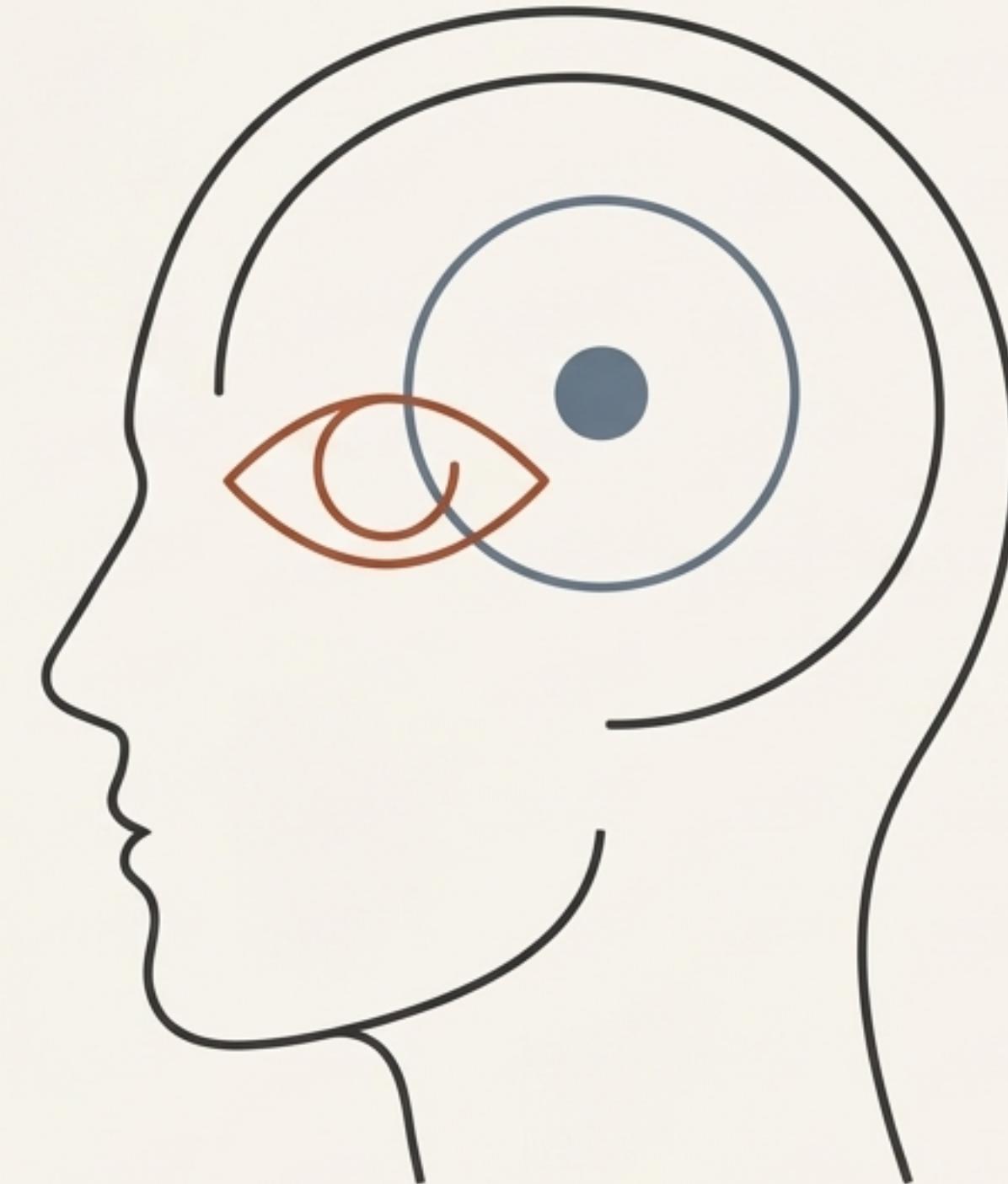
De Excentrische Sprong: De Mens Kan Zichzelf Zien

Anders dan dieren, kan de mens **wél reflecteren** op het **eigen handelen**, ervaringen en gevoel. Wij zijn ons bewust van ons lichaam en zijn ons ook bewust van **ons bewustzijn**.

De Unieke Vaardigheid:

‘Daarmee kunnen wij onszelf als het ware buiten ons eigen lichaam plaatsen.’

De mens heeft zelfbewustzijn. *Wij hebben* niet alleen een lichaam, *we zijn* ook een lichaam, en we kunnen die relatie overdenken.

Het Kernbegrip: Ex-centrisch

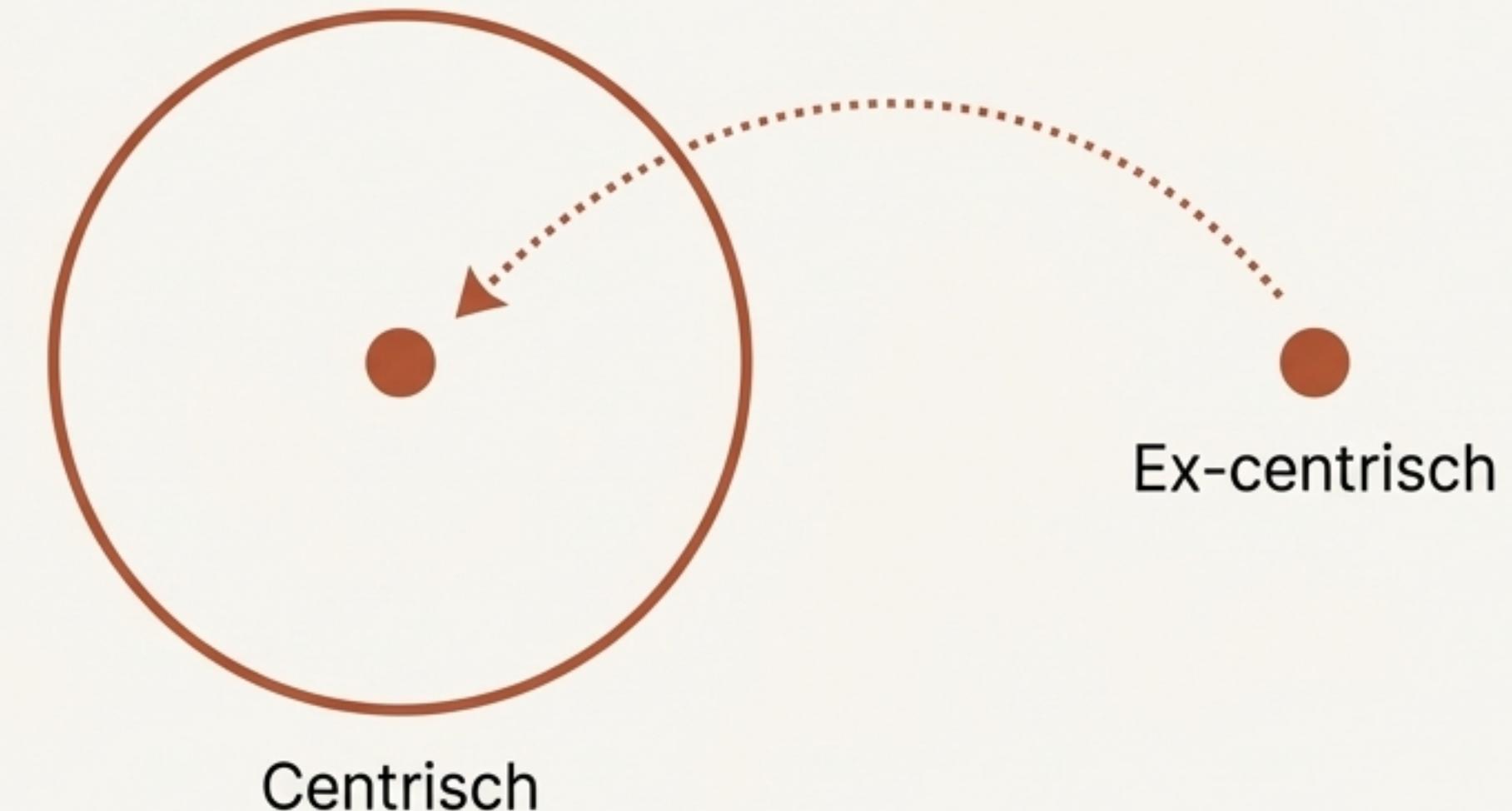
Ex-centrisch

Definitie:

Omdat de mens kan reflecteren op zijn eigen centrum, is hij niet alleen **centrisch** (zoals het dier), maar ook **ex-centrisch** (buiten het centrum). De mens kan afstand nemen van zichzelf.

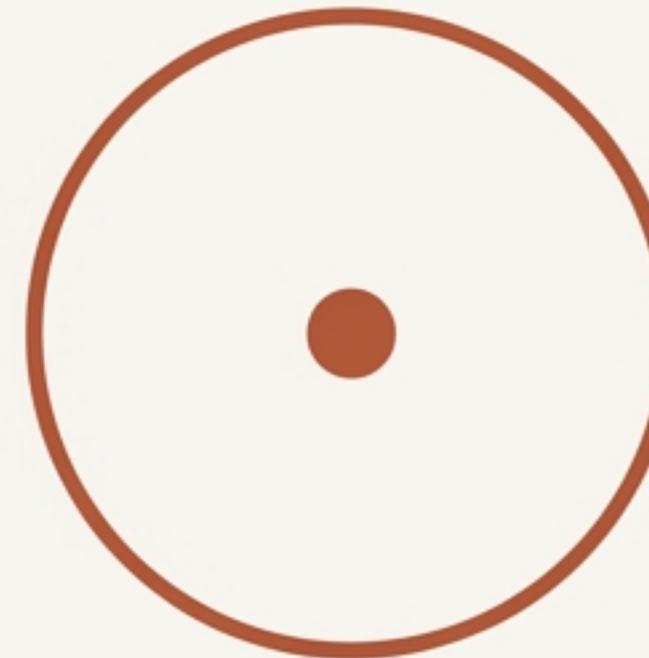
Conclusie:

De mens is een wezen dat zowel centrisch als ex-centrisch is. We leven in ons lichaam en kijken tegelijkertijd naar onszelf van buitenaf.

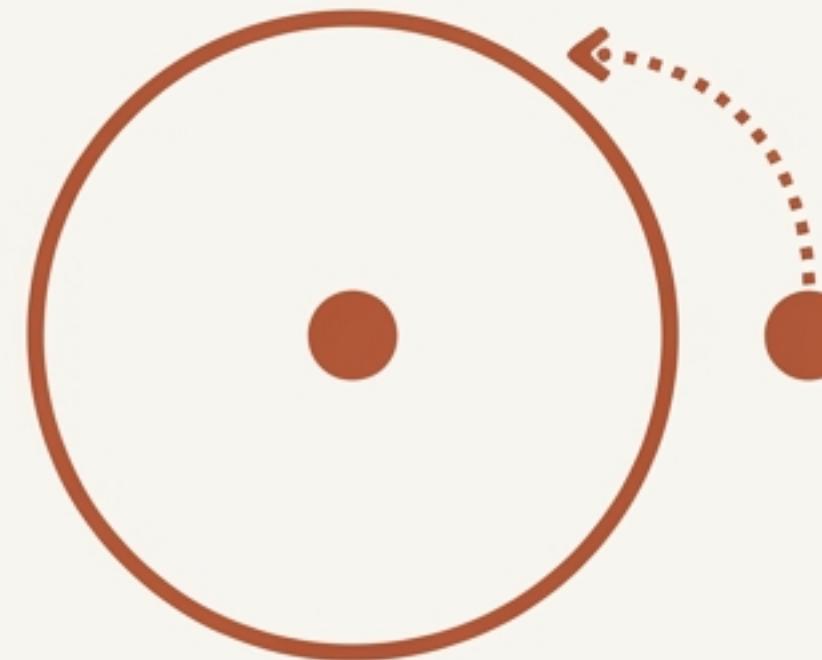
Centrisch versus Ex-centrisch: Het Definitieve Verschil

Het Dier (Centrisch)

- Leeft vanuit zijn centrum.
- Handelt en beslist.
- Heeft geen zelfbewustzijn.
- *Is* zijn lichaam.

De Mens (Ex-centrisch)

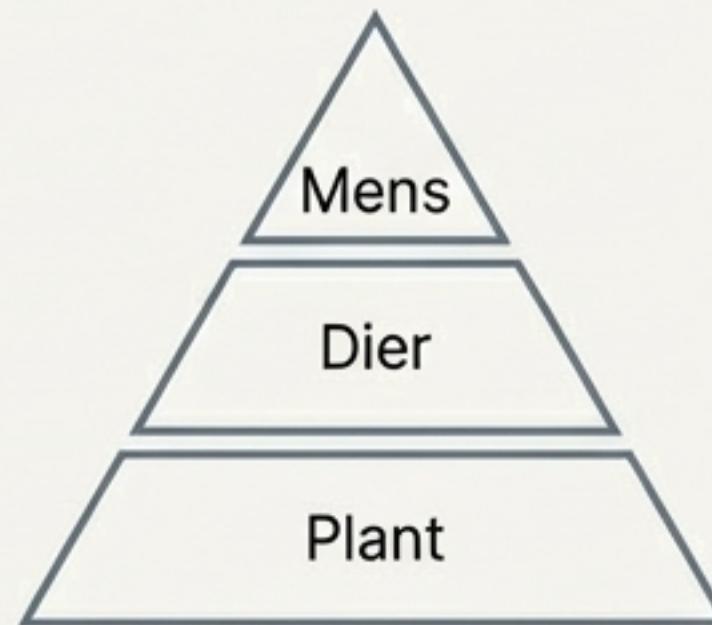

- Leeft vanuit zijn centrum **ÉN** kan erop reflecteren.
- Handelt, beslist en overdenkt die handelingen.
- Heeft zelfbewustzijn.
- *Is een lichaam en heeft een lichaam.*

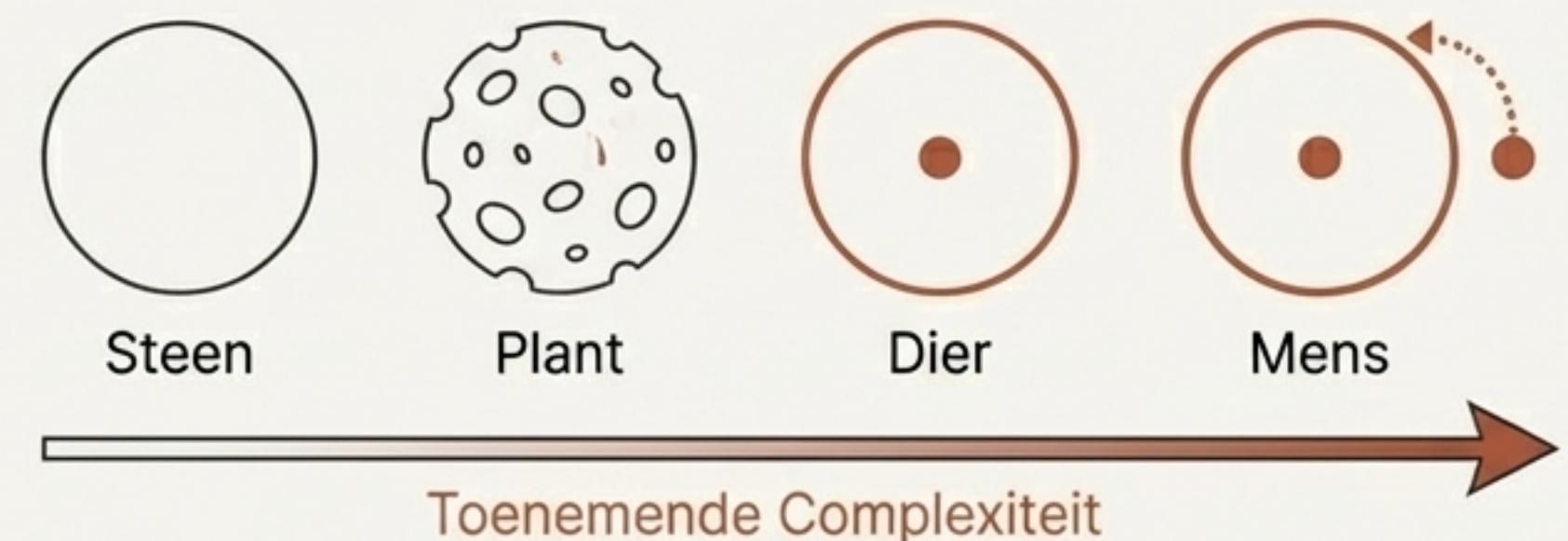
Geen Hiërarchische Ladder, maar een Verschil in Positie

Plessner plaatst de verschillen tussen planten, dieren en mensen niet op een hiërarchische ladder, in tegenstelling tot Aristoteles.

Aristoteles: Hiërarchie

Plessner: Toenemende Complexiteit van Positionaliteit

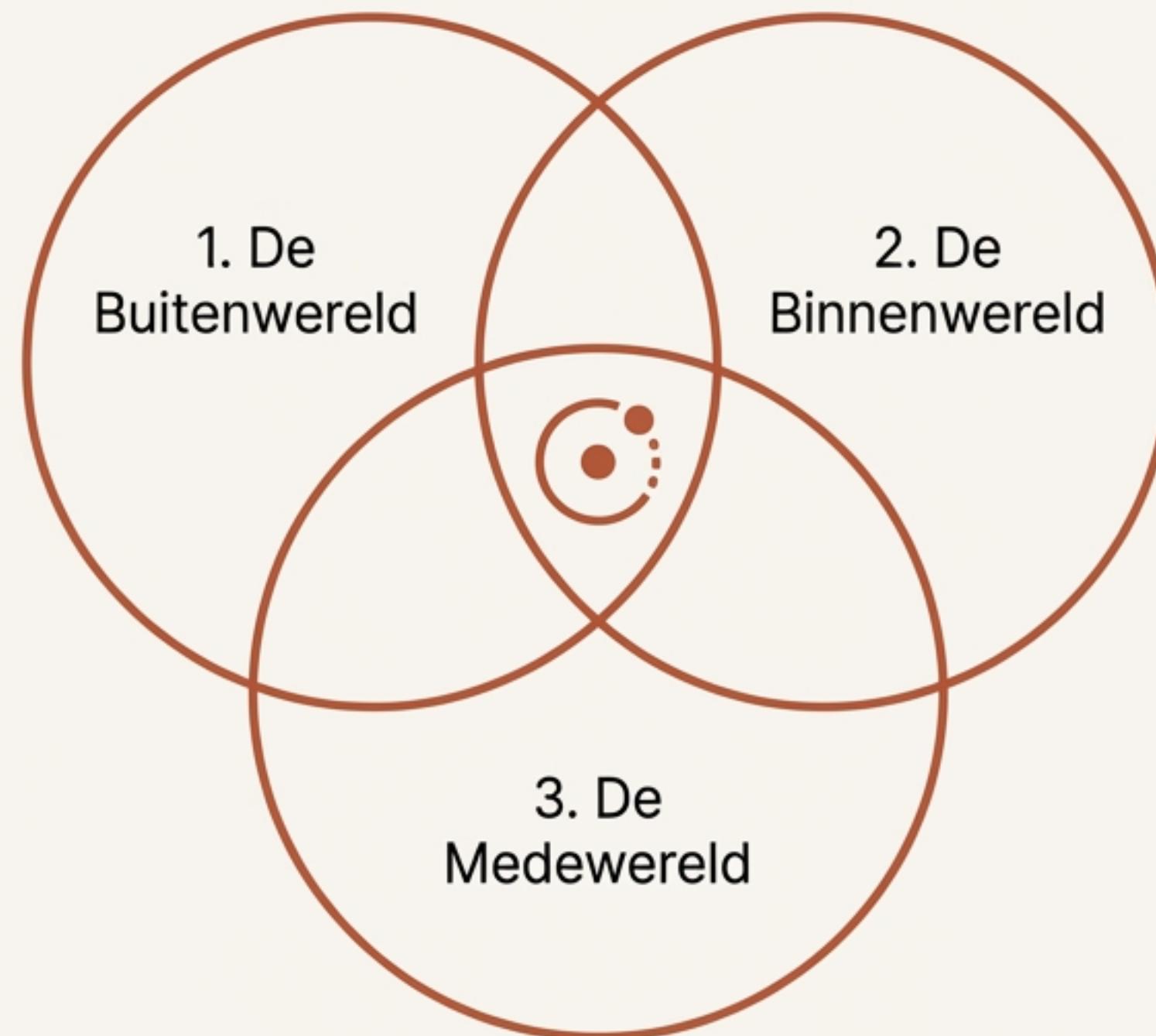

Plessner's Visie:

- Menschen staan niet 'bovenaan'.
- De mens is fysiek gezien ook een dier.
- De mens is niet superieur, maar heeft een fundamenteel andere positionaliteit door zijn ex-centriciteit.

De Consequentie: Leven in Drie Werelden Tegelijk

Vanwege onze ex-centrische positionaliteit, leven mensen altijd tegelijkertijd in drie werelden:

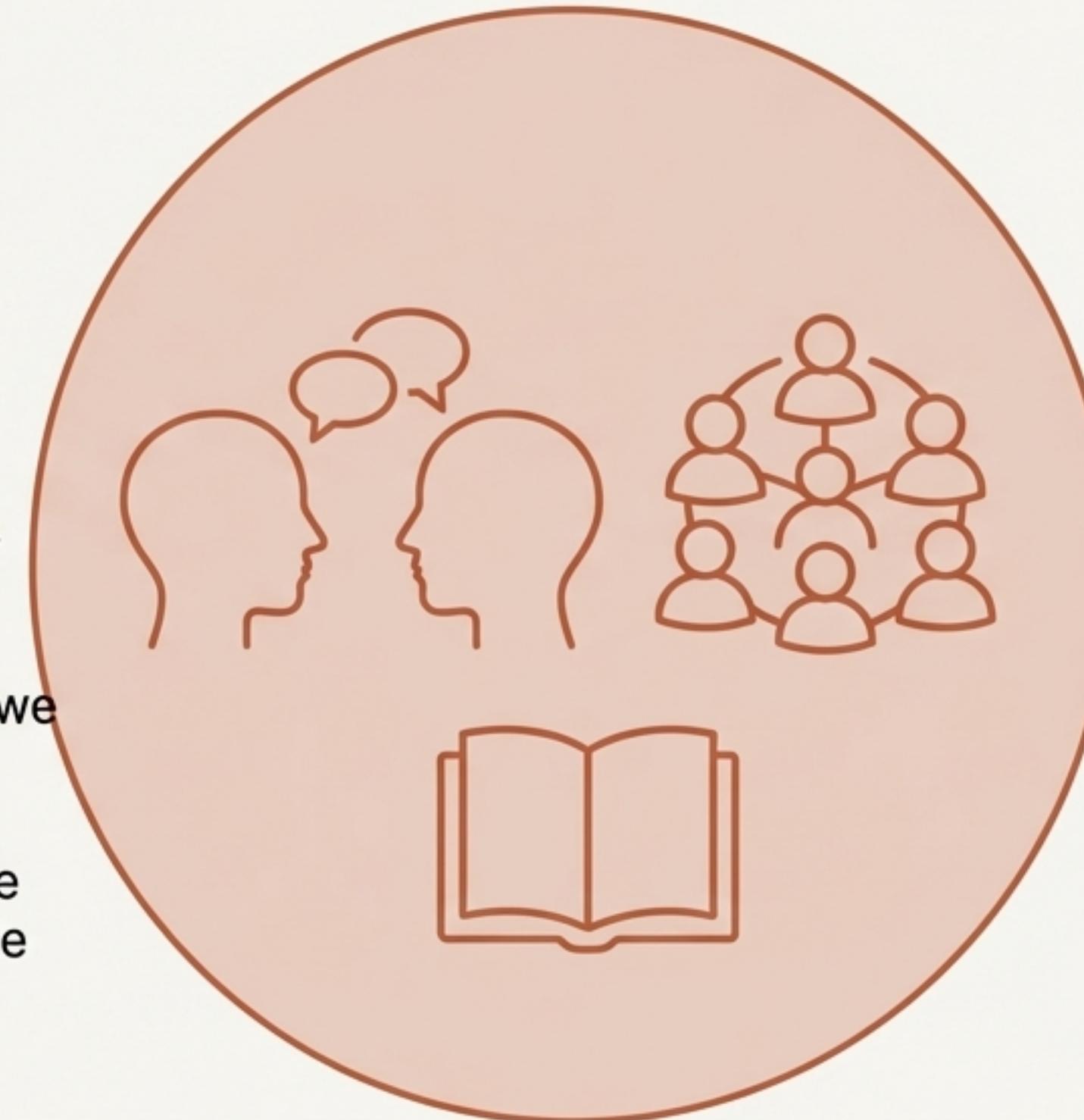

- 1. De Buitenwereld:** Als fysiek lichaam dat ruimte inneemt en interageert met de materiële wereld.
- 2. De Binnenwereld:** Onze innerlijke, psychologische ervaringen, gevoelens en gedachten.
- 3. De Medewereld:** De wereld die we als mensen met elkaar delen, waar binnen- en buitenwereld samenkommen.

De Brug tussen Binnen en Buiten: De Medewereld

Plessner noemt de wereld die we als mensen met elkaar delen de **medewereld** – de wereld van de medemensen. medemensen. Hier komen onze innerlijke ervaring en ons uiterlijke gedrag samen.

Functie: Het is de arena waar we onszelf uitdrukken en onze gedachten en verlangens met anderen delen. Het is de ruimte van taal, symbolen en gedeelde betekenis.

De Mens is Nooit Af

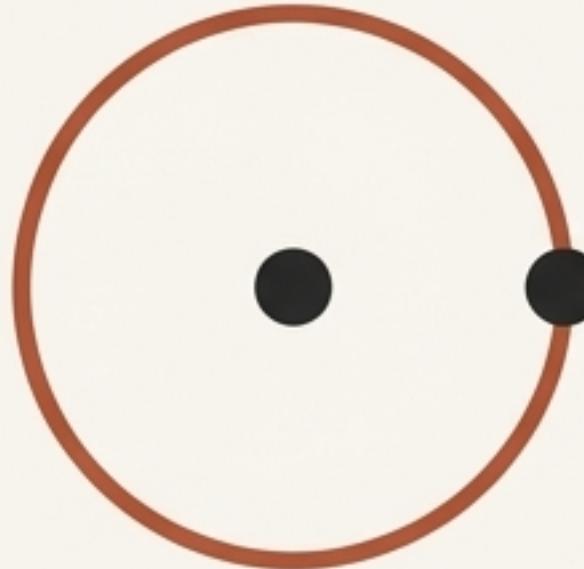

Mensen zijn door hun ex-centrische positionaliteit nooit 'af'. Het menselijke bestaan valt niet samen met een vooraf gegeven essentie. Er is een fundamentele onbepaaldheid en een leegte die we moeten vullen.

De Drive: Juist daarom is de medewereld zo belangrijk. Omdat we niet 'af' zijn, hebben we de neiging om onszelf te interpreteren, onze ideeën te delen en samen te proberen te realiseren wat we belangrijk vinden.

De Mens als Cultuurschepper

In het proces van het delen en realiseren van onze ideeën in de medewereld, ontstaan volgens Plessner unieke menselijke gemeenschappen. Met het vormgeven van deze gedeelde wereld ontstaat **cultuur**.

Samenvatting:

De ex-centrische positie leidt tot de noodzaak van zelfexpressie in een gedeelde wereld (de medewereld).

Deze collectieve vormgeving is de oorsprong van:

- Geschiedenis
- Taal
- Cultuur